

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Haandbog i Verdens-Historien. Første Deel

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Haandbog i Verdens-Historien. Første Deel", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 591. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1833_518A_1-txt-shoot-idm32029.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Den Romerske Revolution.

Naar en Røver-Bande, der kun for sin egen Fordeels Skyld holdt Mands-Tugt, har gjort den største Fangst, Nogen af dem drømde om, da er det naturligt, at de slaaes om Bytsøgtets Deling; thi enhver Forbindelse i et vist Øiemed ophører jo af sig selv, naar Hensigten er opnaaet. Det kan derfor aldrig undre os, at Naturen ogsaa i Rom gik over Optugtelsen, saasnaar der ikke længer var nogen udvortes Magt, Man frygtede, eller noget Gods i fremmed Vold, Man kun ved fælles Kræfter turde haabe at vinde, saa vi kan neppe kalde det indbyrdes Slags-Maal i Røver-Kulen en "*Borger-Krig*," og kan endnu mindre give Asiens Guld og Grækernes Dannelses Skyld for at have forvandlet de Romerske "Dyds-Mønstre" til "alle Lasters Trælle." Vi skulde ikke engang fralægge os en saa urimelig Betragtning af Romer-Livets jevne Udvikling i Røver-Naturens Orden, naar denne Betragtning ikke var blevet "Classisk" i Rom, da Man beilede til Skin af Græsk Dannelses, og derved blevet gængs overalt, hvor Romersk Dannelses fik Overhaand, altsaa i hele den ny Verden.

Men, skjøndt vi baade kan og skal sige dette reent ud, maae vi dog ikke vente at kunne skrive Folk den Opmærksomhed og Ærbødighed fra, som vi fraskrive Romerne Ret til, og maae derfor tilføie, at hvad enten nu Roms Laster og Uhyrer efter den tredie Puniske Krig er en naturlig Ting eller "et stort Mirakel," og hvad enten Slags-Maalene paa det Romerske Thing-Sted (Forum), ved *Pharsalo*, *Philippi* og *Actium*, skal hedde *Borger-Krige* eller ikke, saa er det dog "væmmelige" Ting, Man ei bør have mere med at gjøre end høist nødvendigt. At de nu er aldeles uadskillelige fra "Roms Historie," det følger af sig selv, men Roms Historie er dog, Gud skee Lov! ingen forsvarlig *Haand-Bog i Universal-Historien*, saa i denne har vi kun med Rom at gjøre, forsaavidt hele Verden kom under det *Romerske Aag*, og Alt hvad der da ingen Forandring gjør i Roms Forhold til Verden i det Hele, det vedkommer os her ikke heller, men maa overlades til Roms og den Romerske Literaturs 593Velyndere, der naturligviis har Lov til, med *Livius* og alle de "Latinske Classiker" at glemme hele Verden over Rom og hele Menneske-Slægten over "Borgerskabet," Klammerierne, Blod-Badene og Dyriskheden der.

Den "*Romerske Revolution*" som begyndte med *Gracherne*, kort efter *Karthagos* Ødelæggelse, og endtes, efter et Aarhundredes Forløb, under *Keiser Augustus*, vedkom nu aabenbar kun Verden udenfor Rom og Italien, forsaavidt den derved blev enten meer eller mindre bebyrdet, thi Trælle maae altid, ved Talen om Herre-Skifte og nye Regierings Former, spørge, med Æselet i Fabelen, om "Byrden" derved bliver større eller mindre, og bliver den eens, maae de finde det aldeles ligegyldigt, uden forsaavidt det kan more dem et Øieblik at see *Tyrannerne* selv tage *Gladiatorernes* Rolle, som de ellers helst overlod til Slaverne, og forsaavidt de tør haabe derved omsider at faae Hevn over dem og Has paa dem. Heri maae vi nødvendig sympathisere med *Grækerne*, men der kan heller neppe være nogen Tvivl om, at jo de og alle dannede Folk, der ikke blandede sig i *Roms Anliggender*, vandt meget ved at Rom fik et Herskab, der ingen Fristelse havde til end mere at udsuge, pine og plage de Fremmede, men mange Grunde til at skaane dem, for des friere at kunne bruge Øxen i Rom, hvor Tyrannen fandt sine Medbeilere og Alt hvad det var Umagen værdt at kaldes Bøddel og Blod-Hund for. Frem for Alt er det indlysende, at da *Janus-Templet* siden *Numas* Dage saagodt som aldrig havde været lukket, maatte Freden, som hele den dannede Verden en heel Menneske-Alder nød under *Keiser Augustus*, være en Vederkvægelse for alt Godt, der fuldelig berettiger hans Regiering til i Stats-Historien at kaldes, "en gylden Tid" for alle de *Romerske Slaver*, altsaa for hele "Menneske-Slægten" i den gamle Verden, der 594ingenlunde *frivillig* gik under Aaget, men trællede, saalænge den tjende det Romerske Uhyre. Da nu tillige "Kirke-Historiens" gyldne Tid, uden at flyde af *Augusts* Forgudelse, dog indtraf med det Samme og var paa mange Maader betinget af Verdens daværende Tilstand, saa seer Man let, at Menneske-Aanden, for sin egen Fordeels Skyld, maae skiænke den Romerske Revolution en Opmærksomhed, hvorpaa dens Helte og Begivenheder i og for sig selv ei have mindste retmæssigt Krav; men deraf følger ogsaa, at de, efter "Spydstage-Retten" maae finde dem i at behandles, som Roms "Fædre og Helte" behandlede *Perseus* og *Jugurtha*, hvem de skiænkede al muelig Opmærksomhed, til de fik deres Riger og Skatte, men overlod dem saa til Utøi og Fortvivlelse**Diodor* (Brudstykker) XXXI. 4. *Plutarks Æmilius* og *Marius*. Til en saadan "fornem" og lidt grusom Behandling af Roms "Kløver-Blade" (Triumvirer) og Enevolds-Herrer nødes vi desuden af flere Grunde, deels for at spare den kostbare Tid og Flid til hvad der fortjener dem, og deels fordi *Polyb* forlader os; thi vel har vi ogsaa *Græker* efter ham, men hverken forstod de saaledes at gjøre Roms Historie frugtbar, ei heller var de *samtidige*, saa de er for det Meste kun Oversættere fra Latin, og med den "Latinske Historie" maae Man nødvendig gjøre kort Proces, naar Man ikke vil drukne i den. Det er nemlig, som Man strax opdager, ingenlunde en omhyggelig Udvikling og Forbindelse af Begivenhederne, der gjør den vidtløftig, thi i den Henseende er Skiødesløsheden og Magerheden umiskjendelig, men det er Talerne, som Skribenten extemporerer, og det er Frihaands-Tegningerne af Heltens Bedrifter og Misgjerninger, Dyder og Lyder, eller rettere Skygge-Tegninger af Retter-Gangen paa "Raad-Stuen og By-Thinget," hvorved Folk og Begivenheder naturligviis stilles i det Lys, der synes Raad, Pøbel eller Lov-Trækkere det fordeelagtigste for Øieblikket, uden Spørgsmaal 595om, hvad "Sandhed" har derimod at indvende, eller hvor uefterrettelig og selvmodsigende den Historie bliver, der sammensættes af saadanne Led. Hvor nu Historie-Skriverne, som de *Romerske*, betragte dem selv ei blot som Dommere i de Dødes Rige, der raade for om Heltene skal faae deres *Triumph*, men som *Plutoner*, der har Ret til at skabe Alt i Skygge-Riget efter eget Tykke, der møde vi nødvendig blandt mange andre Uleiligheder den, at være indskrænkede til Kredsen af Skribentens klare

Forestillinger, og da de Romerske Skribenter slet ikke har noget Begreb uden om Romere og rene Barbarer, blive disse under alle Omstændigheder vort eneste Selskab. Derfor er det nu almindelig bekendt, at Verdens-Historien saae gruelig ud, da den næsten udelukkende bearbejdedes efter *Latinske* Kilder, men da Romerne naturligviis var heldigere i at skildre sig selv end andre Folk, saa vilde vi, uagtet Eensformigheden her til en vis Grad var uundgaaelig, dog være istand til at kiende Forskiel, naar Historie-Skriveren, istedenfor bestandig at skildre sig selv i forskiellige Stillinger havde ladet Personerne skildre dem selv, men nu er det Sidste en saa sjelden Undtagelse, at vi for det Meste slet ikke gennem "Latiner-Brillen" kan see, hvad Forskiel der egenlig var paa de Folk, undtagen at den Ene var Tribun og den Anden Consul, den Ene sloges med Jugurtha og den Anden med Mithridat, den Ene levede først og saa kom den Anden. Hertil maatte vi da selv i Roms Historie indskrænke os, forsaavidt Personerne ei selv er Skribenter, naar vi ikke over Historie-Skriverens saakaldte smukke Tanker og Tale-Maader, reent vilde glemme *Hoved-Sagen*, og i *Universal-Historien*, hvor vi kun har alt for meget med Rom at gjøre, maae vi da nødvendig, hvad de Romerske Stor-Mænd angaaer, overlade det til deres naturlige Børn, der har arvet vel ikke deres Magt men dog deres Billeder (imagines), at sørge for deres Ihukommelse og skildre dem efter Naturen.

596Skulde der ellers være Nogen af Revolutions-Mændene, vi kunde ønske for deres egen Skyld at kiende nøiere, maatte det være *Gracherne*, men skiøndt vi nok kan skimte, at disse Daatter-Sønner af den ældre "Afrikaner" og Svogre til den Yngre, ei var af dem, Man til Hverdags-Brug mødte paa Thinget, er det os dog umueligt gennem den tykke Sky af Røgelse og Svovel-Damp, der indhyller dem, tydelig at see, hvad de førde i deres Skjold. Selv var de gamle Adels-Mænd, Sønner af *Cornelia*, der til en høi Alderdom synes at have levet som en Dronning i Rom, almindelig yndet og beundret, men kun som *Almue-Tribuner* træde de hovedkulds ind paa Skue-Pladsen; Svogeren, *Polybs Scipio*, siges at have frydet sig ved den Ældres Mord og at være forgivet med den Yngres Vidende, og selv hvordan *Cornelia* betragtede sine ulykkelige Sønners Færd og Skæbne, derom har Man kun stri dige, lige uhjemlede Efterretninger. Hvem der nu kun læser Historie til Tids-Fordriv eller for at afsige Domme over de Døde, kan finde Snakken artig nok og fryde sig ved, at enten han frikiender eller fordømmer *Gracherne*, eller, for at gaae en gylden Middel-Vej, gjør begge Dele, har han "Classisk" Medhold, men hvem der spørger om Sammenhæng og sund Forstand, maa strax fortvivle om at finde dem i saadanne Beretninger. Vi maae da holde os til de nøgne Kiends-Giæringer: at først *Tiberius* og siden hans yngre Broder *Cajus Grachus* foreslog, at de Rige skulde, mod nogenlunde Erstatning, udlægge de Fattiges Agre, som de mod Loven havde revet til sig og at de Penge, Rom arvede tilligemed Riget efter Kongen i Pergamo, skulde anvendes til at skaffe de fattige Borgere Avlings-Redskaber og Besætning, men at endeel af "Fædrene," med en *Scipio Nasica* i Spidsen, i den Anledning aabnede Slags-Maalet paa Thing-Stedet, der hidtil var helligt, med at slaae *Tiberius* og nogle hundrede af hans Tilhængere ihjel og smide dem i Tiberen, hvorpaa fulgte et 597ligedant Optrin med *Cajus*, der aabenbar vilde hevne Skade, uden dog at ynde Næve-Retten *Appians Borger-Krige I. 7-27. Plutarks *Tiberius* og *Cajus Grachus*.

Vist nok vilde det være et stort Vidunder, om *Gracherne* blot af Medynk over de Fattige drev paa Jord-Delingen, og det var i alt Fald intet Under at Romerne fandt det utroeligt, men *Tiberius* anførte ogsaa som en Hoved-Grund, at den Vrimmel af *Slaver*, hvormed de Rige drev deres Jorde, var en farlig Befolkning, medens "*Gaard-Mændene*," der daglig blev færre, var Kiernen af *Krigs-Hæren*, og Man hører ikke, at Nogen modsagde Sandheden af hans rystende Skildring, da han sagde: de vilde Dyr har Leier og Grave, men de der bar Vaaben og satte Livet paa Spil for deres Fædrene-Land, de har hverken Huus eller Hjem og maae see til om de kan leve af Luften og Soel-Skin, saa med dem spiller Feldt-Herren Giæk, naar han beder dem kæmpe for Arne og Grav-Høi, som ikke En iblandt Hundrede har! Under alle Omstændigheder er det ogsaa klart, at et Raad, der, for at stoppe saadan en Mund, indførte *Næve-Retten* paa Thinget, var modent til at komme under Pidsken, og at en *Almue*, der krøb i et Muse-Hul for nogle Raads-Herrer med Knipler og Stole-Been, var saa slavisk, at hverken kunde nogen *Grachus* frigiøre eller nogen *Nero* forkue den, saa det er ganske troeligt, at *Cajus*, ophidset af Tu sinder, som en Gladiator, men hjulpet af Ingen, da det gjaldt, paa sit Yderste ønskede sine Lands-Mænd et "evigt Slaveri" som det, de var skabt til.

Efter dette "mindelige Forlig" bygde Raadet et Tempel for "*Enigheds-Gudinden*" som naturligviis blev til Spot for hvem der kunde *Græsk*, men vi vil gribe Leiligheden til at bemærke, at det var ægte *Romersk*, thi naar Man først har gjort baade *Sandhed*, *Retfærdighed*, 598*Enighed* og alle Dyder til *Gudinder*, at offre til engang imellem, da følger det af sig selv, at Man efter saa gruelig en Forbrydelse mod En af dem, til Bod bygger hende et splinternyt Tempel, hvor Man kan offre paa ny Regning.

Raden at rase var nu aabenbar ogsaa til *Pøbelen*, saa det er i sin Orden at Raadet teer sig ligesaa slavisk, da *Pøbelen* faaer en haandfast og forvoven Anfører, og det var *Cajus Marius*, Byes-Barn med *Cicero* fra *Arpino* (ved Garigliano). Denne raa *Campaner* svang sig op ved Tapperhed og stræng Krigs-Tugt, blev, paa Trods mod Raadet, valgt til Borge-Mester af *Almuen*, blev rigere ved at triumphere over *Jugurtha* end alle de, der havde ladet sig bestikke af *Numideren*, og vandt udødelig Ære ved at ødelægge de *Cimbrer* og *Teutoner*, for hvilke *Rom* havde skiælvet og mange Legioner vendt Rygg. Havde alle Romere endnu været lige saa raae som han, da vilde selv denne Helte-Giærning ei gjort ham mærkværdig for os; thi enten Verden beherskedes af Romerske eller *Kymriske Barbarer*, kunde være os det Samme; men da han, der broutede af sin Foragt ei blot for *Græker-Sproget* og Boglig Konst men selv for "*Reenlighed*," som han regnede til blotte Fruentimmer-Netheder, var en Undtagelse, maae vi kalde det en stor Lykke, at denne Barbar befriede Italien fra sine fremmede Medbeilere i Hundredtusind-Tal, som, havde de faaet Magten, aabenbar vilde ødelagt hele

den dannede Verden^{*}Borgemester-Talen i den Jugurthinske Krig hos Sallust. Plutarks Marius.. Uagtet vi derfor ei kan tage mindste Deel i *Teutonernes* Nederlag ved *Aix* i Provence eller *Cimbrernes* ved *Vercelli* i *Piemont* (omtrent 100 f. Chr.), maae vi dog skiænke ham, der triumpherede over begge disse Bjørne-Flokke, den Opmærksomhed at følge ham til Jorden, skiøndt han ligger som en Blod-Hund i sin Grav. Ved med Flid at trække Krigen ud, blev han 599Borge-Mester sex Aar i Træk, men saasart der blev Fred, lod Raadet ham dog godt mærke, han var som "en Ugle mellem Krager" og han, der baade manglede al Dannelse, gned paa sine Grunker, og var selv blandt Pøbelen en Fremmed i Byen, kunde da slet ikke trives, med mindre Man fik en dygtig Krig, som nu var en sjelden Lykke. Opstanden af de Italienske Bunds-Forvandte fører vel Navn af den "Marsiske Krig" og beskrives frygtelig, men skiøndt Man i Rom havde det Mundheld, at over *Marserne*, som boede i *Abruzzo* omkring *Celano-Søen* (*Lacus Fucinus*), over og uden dem kunde Ingen triumphere, er det dog klart, at Krig med *Smaa-Kiøbstæderne* i Italien var kun en "Børne-Leg" for Rom, og Marius havde ovenikiøbet den Ærgrelse, at en *Anden* slog *Marserne* bedre end han^{*}Appians Borger-Krig I. 46..

Denne *Anden* var *Adels-Manden Cornelius Sylla*, der allerede i den Numidiske Krig havde drillet *Marius*, og blev nu, som Borge-Mester, udnævnt til Feldt-Herre i den eneste Krig, en *Romer* endnu kunde vente at høste betydelig Ære og Fordeel af, nemlig den *Mithridatiske*, hvorover den gamle *Marius* blev saa forbitret, at han, ved Hjælp af *Almue-Tribunen Sulpicius* og de nu brugelige Overtalelses-Midler paa Thinge: *Knipler* og *Dolke*, fik *Sylla* aftakket og sig selv udnævnt i hans Sted. Det var imidlertid et fortvivlet Stykke Arbeide, deels fordi det udførtes ved den "udenbyes" Pøbel og dobbelt fordi *Sylla* stod i Spidsen for en Krigs-Hær, der frydede sig i Haabet om det "Asiatiske Bytte," og hørde af deres Feldt-Herre, at *Marius* sikkert vilde opløse den og udskrive en Ny af sine Tilhængere. Vel havde det hidtil ikke været Skik hos *Romerne* at "føre *Avind-Skjold*" mod *Byen*, men een Gang skal dog være den Første og *Syllas* Tropper bad ham kun at føre an, saa skulde de nok gjøre Beskeed, som de ogsaa virkelig gjorde og 600kunde sagtens, da det var noget *Nyt*, som Ingen ventede. *Marius* maatte nu flygte og vanke om i Italien, som en fredløs Mand, med sit Liv i sin Haand, men det var ham dog spaaet, han skulde være syv Gange Borge-Mester, det stolede han paa, hvilde sig lidt i *Afrika* paa *Karthagos* Ruiner, kom saa igien, mens *Sylla* var borte og *Byen* i Oprør, og naaede virkelig, et Par Dage før han døde, at blive syvende Gang Borge-Mester. Før han imidlertid kom saavidt, maatte naturligviis endeel adelige Hoveder springe, blandt hvilke det af Borge-Mester *Octavius* især er blevet mærkværdigt, som det Første, der stilledes til Skue paa Thing-Stedet, hvor det dog snart fik Selskab, thi ved sit Indtog i *Rom* dannede *Marius* sig en Liv- Garde af bortløbne Slaver, som ikke blot tog Hovedet af hvem han kaldte sine Fiender, men af alle dem, han ikke hilsede igien, naar de hilsede ham, og desuden af deres forrige Herrer og hvem de lystede. Det var alligevel saa langt fra at skiænke *Marius* en rolig Søvn, at han tvertimod nu plagedes af en Søvnløshed, selv Drik ei kunde helbrede, og da han hørde, *Sylla* var underveis fik han sin Helsot og døde, halvfjerdsindstyve Aar gammel, i *Raseri* ^{*}Appians Borger-Krig I. 55-75. *Plutarks Marius*.. Siden, i den 174de Olympiade, da *Sylla* kom tilbage fra *Asien* og *Grækenland* med sin seierrige Hær, indtog han *Rom* som en fiendtlig By, opkastede sig til *Enevolds-Herre* og spillede saaledes med *Folks Ære*, *Liv* og *Gods*, at *Romerne*, som dog var godt vant baade til at see *Blod*, gjøre *Bytte* og spase med *Slagt-Offere*, eenstemmig kaldte hans Dage, ligesom *Fransk-Mændene Robespierres* "Rædsels-Tiden" ^{*}Appians Borger-Krig I. 84-97. *Plutarks Sylla*.. *Sylla* var imidlertid ingenlunde saadan en sammenvoxet *Tiger* og *Bavian*, som det nysnævnte *Franske Afskum*, der mere var en *Abe* af *Marius*, nei, denne *Cornelius*, efter hans Samtidiges ikke uvittige Bemærkning, 601en *Blanding* af "Løve og Ræv," var aabenbar en *Romersk Mirabeau*, der kunde baade *Latin* og *Græsk*, skrev selv *Beretninger* (*Memoirer*) om sit *Levnets-Løb* og fandtes temmelig sanddru i den *Grav-Skrift*, han satte sig selv, som den, der betalte "baade Ondt og Godt" med *Renters Rente* ^{*}Sallusts *Jugurthiner-Krig*. *Plutarks Sylla*.. Han fortjende ogsaa aabenbar det Til-Navn af "Roms tredie Byg-Mester" som Man havde spildt paa *Marius*; thi han gav "Krigs-Standen," som Man kaldte *Romer-Staten*, en splinterny Indretning, som dog kun var en naturlig *Udvikling* og blev derfor i det *Væsenlige* bestandig. Efter de tresindstyve Olympiader, Man tilskrev de "syv Konger" havde *Rom* nu med et rundt Tal i *hundrede Olympiader* havt aarlig afvexlende *Borge-Mestre* eller deslige, og fik nu en *Dictator* (*Tugte-Mester*) paa ubestemt Tid, hvad *Spøge-Fuglene* meget rigtig kaldte *Konge-Dømmets Benægtelse* og *Tyranniets Bekiendelse*; men *Navnet* bliver aldrig *Hoved-Sagen*, med mindre det er ganske tomt, og *Sagen* var, at "Borge-Mester og Raad" nu ligesaavel havde udtjent som "Borgerskabet," og maatte afløses af en ordenlig "Feldt-Herre" i Spidsen for "Linie-Tropper og Lande-Værn." Med andre Ord: *Byen Rom* og den gamle *Adel* havde gjort sit Bedste ved at undertvinge hele Verden, men duede hverken til at beherske eller forsvare den; thi Raads-Herrerne var alle graadige og for det Meste feige, *Almuen* inden *Voldene* var ogsaa udmarvet og aldeles uskikket til at udgjøre *Kiernen* af de store Hære, der udkrævedes til *Verdens-Rigets Forsvar* mod *Barbarerne*, saa *Konsten* maatte nu komme *Naturen* til Hjælp, ved at oprette en "staaende Armee" af de Modigste i alle Landene, med den *Anfører* i Spidsen, som "Lykken" for Øieblikket mest begunstigede, og han foreskrev naturligviis indtil videre hele Verden *Love*, eller var *Dictator* paa ubestemt Tid. Saaledes maatte det *Kolossalske Tyranni* udvikle sig af *Romer-Svøbet*, naar det skulde blive varigt og hertil gjorde *Sylla* det første *Kæmpe-Skridt*, ei ved at antage en ny Titel, men ved at indføre *Krigs-Styr* og *Krigs-Ret*, ved at give sine tre og tyve *Legioner* faste *Eiendomme* i Italien og ved at titusinde raske *Slaver* at skabe en ny *Borger-Klasse* i *Rom*, de saakaldte "*Cornelii*;" thi vel var det kun ufuldkomne *Forsøg* paa at danne en *Kriger-Kaste* og en *Liv-Vagt* efter *Tidens Leilighed* ^{*}Appians Borger-Krig I. 100., men han gav dog paa en meget praktisk Maade *Ideen*, som blot behøvede at udvikle sig, for at vise Verden en *Romersk Minerva*, i fuld *Rustning*, udsprunget af *Jupiters Hjerne*. Vi, som har seet *Franskmændene* saa mesterlig opføre den *Romerske Tragedie* paa den store *Krigs-Skueplads*, kan prægtig forstaae det Hele, og behøve blot at tænke "Engeland"

borte, for i det Franske Verdens-Rige at see et livagtigt Billede af det Romerske, skjøndt Tiden viiste, det var kun et "*Theater-Maleri*," der hverken kunde taale at sees i Nærheden eller at aandes paa, naar det skulde glimre. Efterat have, som han kaldte det, *renset* baade Rom og Raadet, ei blot med de *fire* og *tyve* Øxer, der hørde til hans Værdighed, men ved utallige, som han med et Penne-Strøg satte i Bevægelse: ved at gjøre Folk i Tusind-Tal fredløse og sætte en lille Priis paa deres Hoved, fristede *Sylla* for Resten "*Lykken*," som han for ramme Alvor havde forgudet, og nedlagde Regjeringen, men Alt hvad Lykken da endnu kunde gjøre for en saadan Vove-Hals, var at lade ham døe itide, og uagtet Romerne ei noksom kunde beundre det Held, der fulgte ham i Døden som i Livet, var Lykken dog tilsidst ikke større end at Utøi aad ham op, hvad der var saameget mærkeligere, som han under sin Dictatur i en offentlig Tale til Folket, spaaede hele Byen samme Skæbne. 603Man knurrede nemlig over, at han lod Et af sine berømteste Krigs-Redskaber uden videre slaae ihjel, fordi han, mod sin Herres udtrykkelige Forbud, søgte Borge-Mesterskabet, som *Sylla*, for en underløbende Ordens Skyld, igien lod besætte, og i den Anledning taledede Dictatoren og sagde: *Romere!* der var engang en Plov-Mand, som havde sin Nød med de "*Sexbenede*" og stræbde een Gang og to Gange at rense sin Trøie, men da det ikke hjalp, smeed han den paa Ilden, og tag jer nu i Agt, at jeg ikke, efter at have rensed Byen to Gange, kommer tredie Gang og gjør ligesaa*Appians Borger-Krig I. 101. Plutarks *Sylla*..

Selv var *Sylla* imidlertid neppe kommet rigtig paa *Baalet*, for Æslerne som vilde vise deres Tapperhed paa den døde Løve, naar ikke *Pompeius* havde været, men skjøndt ogsaa han i den sidste Tid som den opgaaende Soel, stod i et spændt Forhold til "den Nedgaaende," var han dog høimodig nok til at unde sine Fiender en smuk Lig-Begiængelse, og paa ham maae vi nu fæste Øie, som *Syllas* nærmeste Arving, i det vi med det Samme betragte den "*Mithridatiske Krig*" som *Sylla* begyndte og han fuldendte*Plutarks *Sylla*. Appians Borger-Krig I. 105-6..

Pontos var, som bekendt, det gamle Navn paa Nord-Kysten af Lille-Asien ved det *Sorte-Hav*, mellem *Sinope* og *Trapezunt*, og den første *Mithridat* af fornem *Persisk* Byrd, vi her finde nævnet, blev opfødt hos Kong *Antigon* i Kelæne, hvor han altsaa har lært *Græsk*, men hvor hans Liv kom i Fare, da Antigonos drømde, en Nat, han saae Guld-Frø, der voxde deilig og lovede mange Fold, men forsvandt saa for hans Øine, medens han hørde en lille Fugl synge om, at *Mithridat* havde høstet, hvor *Antigon* havde saet. *Demetrios* Murbrækker skal, uden at røbe sin Faders Hemmelighed, have reddet sin Stal-Broders Liv, ved at skrive i Sand med sit Spyd "flygt *Mithridat*" og 604fra denne Halv-Perser og Halv-Græker nedstammede, efter Plutark, i ottende Ledd, den *Mithridat*, der nu vovede at gjøre Romerne Verdens-Riget stridigt*Plutarks *Demetrios*. Appians *Mythridatiske Krig* 9.. Saadanne kaade Lapse-Streger fortjende imidlertid neppe at nævnes, uden i Roms egen Historie, naar *Mithridat* ikke derved havde givet Romerne en gavnlig Paamindelse, baade om at bringe de *Asiatiske* egenlig forsømte *Anliggender* i Orden, og om Nødvendigheden af en ordenlig *Grændse-Vagt* mod Barbarerne. Tingen var nemlig, at *Asien* laae oprindelig uden for den *Romerske Verden*, og som *kloge* Tyranner var de derfor bange for at brænde sig paa den, og trevne til at befate sig med den, saa de havde helst seet, at *Seleukiderne*, tilligemed de *Pergamenske* og *Bithyniske* Konger, holdte under Pidsken, kunde blevet ved at være deres Oppebørsels-Betjentere i de Lande-Mærker; men hvad enten det nu hængde ret eller galt sammen med "Testamentet," hvorved den sidste Pergamenske *Attalos* i *Gracher-Dagene* indsatte Romerne til sine Universal-Arvinger, saa kunde de dog umuelig tillade den *Aristonik*, der kaldte sig Broder til *Attalos*, at gaae i Arv med væbnet Haand, og nu fik de altsaa en "Asiatisk Provinds"*Justin XXXVI. 4. Plutarks *Tib. Grachus*.. Dermed var Lodden kastet, thi det er ikke blot naturligt, at hvad der først kommer i *Ulvs Mund*, har naaet sit Maal, men Romerne forstod ogsaa godt, at naar en *Erobrer* afstaaer en Fods-Bred af hvad der, efter Spydstage-Retten, er hans lovlige Eiendom, da begynder det at gaae Krebs-Gang med ham, og dog var Kongen i *Pontos* saa mægtig en Nabo, at Romerne fandt det raadeligt at have ham til Ven, hvad dog umuelig kunde vare naar de vilde staae paa deres Ret. Hvordan nu siden Forholdet udviklede og Krigen udviklede sig mellem Romerne og Kongen i *Pontos*, er vanskeligt at sige, da *Trogus*, som 605her skulde gjøre Gavn, er langt fra at være nogen *Polyb*; men det kan ogsaa her være os det Samme, da det var Aarsag nok til Krig, at den sidste *Mithridat*, som skal have regieret henved et halvt Aarhundrede, aabenbar vilde herske i Lille-Asien, hvad Romerne umuelig kunde tillade**Trogus* hos Justin XXXVIII. 1-2. Appians *Mithridatiske Krig* 10-16.. Krigen udbrød desaarsag, efter *Appian*, med den 173de Olympiade og var i Begyndelsen saa heldig for *Mithridat*, at han ikke blot bemægtigede sig hele Lille-Asien, men fangede de Romerske Generaler, der paa deres egen Haand havde taget sig for at tugte ham. Det gjorde naturligviis Opsigt, men skjøndt *Rom* paa den Tid syndes at have Nok at gjøre med sig selv og *Marser-Krigen*, spurgdes dog Ponterens Forvoenhed aldrig saasnart til Rom, førend Man erklærede ham aaben Feide, uden at bryde sig om at Man derved for Øieblikket gav ham frit Spille-Rum**Trogus* hos Justin XXXVIII. 3.. Var nu *Mithridat* strax gaaet lige til *Italien*, som han kunde gjort, da Man seer han havde Magten til Søes, da havde han i det Mindste viist, han vidste, hvor Slaget skulde staae, men nu lod han derimod alle *Italienerne* i sin Virke-Kreds lumskelig myrde paa een Dag, og Antallet behøvede ingenlunde at være 150000, som det dog er hos *Plutark*, for at vise, han var en *Barbarisk Tyran*, der anrettede Blod-Bad ikke for Nyttens men for sin egen Fornøielses Skyld*Appians *Mithridatiske Krig* 17-23.. Kun forgiæves beleirede han *Rhodos*, hvis Sø-Folk vi ved denne Leilighed see, var raske endnu, skjøndt Magten kun var ringe, og Besættelsen af *Grækenland* viiste sig at være blot Vind-Mageri, saasnart *Sylla* blot fik saamange Stunder, at han kom til *Bæotien*. Vist nok gjør det den Romerske Tapperhed kun liden Ære, at *Sylla* ikke turde føre sine Legioner i 606den, før han havde plaget dem saaledes med Trælle-Arbeide, at de var kiede ad Livet, men det havde lige siden den yngre "Afrikaners" Tid været en vigtig Deel af den Romerske Krigs-Konst, og desmere Skam

havde Ponter-Kongen af sine to store Krigs-Hære, der adsplittedes ved Chæronea og Orchomenes. Vel siger Man, de enstund forsvarede dem kiækt, men *Sylla* skrev dog selv, at ved *Chæronea*, hvor det gik hedest til, og Fienden var over hundredetusind Mand stærk, savnede han efter Slaget kun *fjorten* Stykker af Sine, hvoraf de To endda kom igjen om Aftenen, saa enten har han ikke regnet de Fleste der faldt, eller Romerne har ikke følt hvad de fik^{*}*Plutarks Sylla. Appians Mithridatiske Krig 24-30. 41-50.* Ved denne Leilighed var det, *Sylla* udhungrede, stormede, plyndrede, ødelagde og spottede *Athenen*, der hidtil under Roms Vinger havde været *Skyggen* af en *Fristad*, men havde nu ved Hjælp af *Mithridat* faaet en virkelig *Tyran*, i Ordgyderen eller som han kaldte sig selv Philosophen *Aristion*, hvis Forfremmelse fra Skoleholder til Stads-Tyran findes latterlig beskrevet hos *Athenæos*, som kalder ham *Athenio*^{*}*Plutarks Sylla. Appians Mithridatiske Krig 28. 37-39. Athenæos V. 47-53.* Naar vi imidlertid sige, at *Sylla* ødelagde *Athenen*, da menes dermed ikke at han rev Byen ned, men at han gjorde den øde og tom for Indbyggere; thi han lod slaae ned for Fode, uden Hensyn paa Kiøn og Alder, til Blodet bogstavelig oversvømmede Staden, solgde saa alle Slaverne til den Høistbydende og trøstede det Par Borgere, Sværdet tilfældigviis havde levnet, med at *han* vilde skienke deres "Børne-Børn" den Frihed igjen, de havde forbrudt^{*}*Plutarks Sylla. Appians Mithridatiske Krig 30-39.*

Mithridat havde nu for det Første faaet sin Fornøielse, og *Sylla* der i *Rom*, hvor *Marius* dengang 607raadte, var erklæret *fredløs*, havde tilsat baade den *Delphiske Apols* og den *Olympiske Jupiters* Skatte, som han overlod det til *Thebanerne* at erstatte, og havde ingen Flaade, *Sylla* fandtes ikke uvillig til at slutte Fred paa taalelige Vilkaar, men viiste sig dog Romer-Navnet værdig; thi selv under saa betænkelige Omstændigheder vilde han ikke høre tale om Fred, med *mindre* *Mithridat* betalde Gildet, udleverede strax hele sin Flaade til ham, der ikke eiede et Skib, og trak sig, som en Snegl i sit Huus, tilbage til Pontos for ham, der havde hverken Huus eller Hjem. Det fandt *Mithridat* sig imidlertid ogsaa i, og viiste sig derved ret som en latterlig Med-Beiler til Verdens-Kronen^{*}*Plutarks Sylla. Appians Mithridatiske Krig 54-58.*, og skiøndt Blod-Pletten fra *Athenen* er stor nok til at vise, hvad *Sylla* førde i sit Skjold, maae vi dog netop derpaa kiende, hvilken Lykke det var, at ikke Tigreren *Marius*, med sit dødelige Fiendskab til *Græker-Aanden*, fik Anførselen i den *Mithridatiske Krig*, da næsten hele *Grækenland* var faldet fra og vilde sagtens deelt *Athenens* Skæbne, som nu dog var en Undtagelse, der især tilskreves Tyrannen *Aristions* Spotte-Gloser fra *Murene* over *Sylla* og hans *Frue*^{*}*Plutarks Sylla.*

Derfor er det ogsaa, hvad der hæderlig udmærker *Pompeius* i Verdens-Historien, at han, efter *Syllas* Død, skiøndt hørende til *Middel-Standen* (de saakaldte Riddere, equites) og beilende til Folke-Gunst, dog kraftig modsatte sig Pøbel-Partiet, saa ved ham vandt Dannelsen en afgjørende Seier over Raaheden, og en vis Borgerlig Orden Seier over den Lov-Løshed, der i *Marius-Tiden* og under dens Efter-Veer havde forstyrret hele Verden. Allerede som blot Unger-Svend gjorde *Pompeius* sig baade i Italien, paa Sicilien og i Afrika saa uundværlig for *Sylla*, at han selv offentlig kaldte ham "*den Store*" (*Magnus*), og fra *Syllas* 608Død, i Midten af den 175de Olympiade, vogtede Alles Øine paa ham, som den eneste Høvding, hvis Tapperhed og Ærgierrighed var af mild og Menneskelig Natur. Det første han nu fik at gjøre, var at tilbagevinde Spanien, hvor *Sertorius*, en udmærket Lykke-Frister af det Mariske Parti, endeel Aar ei blot havde holdt Stand men prøvet paa at skabe en ny Middel-Punkt for Verdens-Riget, der vel saae ud som et Abe-Spil, men kunde dog let havt til Følge, at *Rom* ved ham og alle de Fordrevne, som han kaldte "*Senatet*," havde faaet en ny Rædsels-Tid^{*}*Plutarks Pompeius og Sertorius. Appians Borger-Krig 107-15.*

Da *Pompeius* kom med Ære tilbage fra Spanien, mødte "Lykken" ham aabenbar underveis, da Slumpen af de oprørske Slaver, som havde huseret frygtelig i Italien, løb ham i Hænderne, thi dermed fik han Æren for ogsaa at have gjort lykkelig Ende paa dette Ustyr, skiøndt det var *Crassus*, den rigeste Romer, der havde slaaet og adsplittet den uhyre Trælle-Flok, der med Thrakeren *Spartakos* i Spidsen, giennem flere Aar satte *Rom* og hele Italien i Skræk. Dog, herved maae vi dvæle et Øieblik, for at blive opmærksom paa, hvortil "Spydstage-Retten" nødvendig fører, alt som Oplysningen om dens Grund-Sætninger udbreder sig, saa Alle troe, at hvad de for Øieblikket har Magt, det har de ogsaa Lov til, uden at ændse enten Med-Menneskers Ulykke, nedarvede Sæder og Skikke eller Betingelserne for et meer end dyrisk Liv. I den gamle Verden, hvor alle *Tjeneste-Folk* var *Trælle*, seer Man strax, der var samme Fare for en voldsom Opløsning af det Borgerlige Selskab, som i de Vest-Indiske Kolonier, hvor *Slaveriet* har fornyet sig; men dog læse vi ikke om nogen almindelig Slave-Opstand uden i Italien og paa Sicilien, af den simple Grund, at hos Romerne, hvor selv hvad Man kaldte "Borgerligt Selskab" var oprindelig 609grundet paa Næve-Retten, hvor der mylrede af Slaver fra alle Verdens Hjørner og hvor de behandlede saa umenneskelig, at selv "Dyds-Mønsteret" *Cato* Politi-Mester broutede af, at han, som en god Huus-Holder, altid solgde sine gamle Slaver, som Man sælger udslebte Heste^{*}*Plutarks Cato hin Gamle.*; der maatte Man finde det høist rimeligt, at de i Fortvivlelse vilde slide sig løs og ødelægge Alt. Det er imidlertid beundringsværdigt, hvad Mennesket kan taale, naar det kun er i Dag som i Gaar og naar der hersker stræng Orden trindt omkring ham, derfor høre vi Intet om Slave-Oprør hos Romerne, saalænge Huus-Tyrannerne var kraftige, ædruelige og selv Slaver af den engang indførte Tingenes Orden; men saasart Udsvævelser og Selv-Raadighed fik Magt med de høiere Stænder, gik det nødvendig som i en Krigs-Hær uden Subordination, hvor Opsætsighed og Mytteri som en Løbe-Ild forplanter sig fra Staben til Trosset. Allerede i *Gracher-Dagene* udbrød der et frygteligt Slave-Oprør i det Indre af Sicilien, og under den *Cimbriske Krig* et endnu farligere paa Kysten, som varede i flere Aar og findes beskrevne hos *Sicilianeren* *Diodor*^{*}*Diodor (Brudstykker) XXXIV. 2-14. XXXVI. 1.*, saa det var store Ting at

Oprørs-Luen i Italien kunde kvæles til *efter* Rædsels-Tiden under Marius og Sylla. Nu derimod, da Marius havde brugt Slaver til at slaae deres egne Herrer ihjel og Sylla paa een Gang havde gjort titusinde Slaver (Cornelierne) til Romerske Borgere og deres dræbte Herrers Arvinger, nu kunde et stort Oprør umuelig udeblive, saa det kunde udbrøde ved tusinde Anledninger; men dog er den nærmeste Anledning mærkelig, thi det var den gruelige Romer-Skik at oplære Slaver i Fægte-Konsten og holde dem i Fængsel, til de ved fornemme Lig-Begængelser og andre høitidelige Leiligheder, skulde kæmpe sammen paa Liv og 610Død til Folkets Fornøjelse. En af disse *Gladiatorer*, en Thraker ved Navn *Spartakos*, brød nemlig ud med sine Stal-Brødre af Fægte-Skolen i *Capua*, slog Leir paa *Vesuv* og fik snart et saadant Tilløb, at han med Magt kunde skaffe sig de Vaaben, han fattedes, og møde hele Krigs-Hære; men med Sligt er det naturligviis som med et ildsprudende Bjerg, der aldrig selv bliver til en Stad, hvormange Stæder det end ødelægger, og falder sammen, naar det er udbrændt*Appians Borger-Krig I. 116-20..

En anden Følge af den almindelige Stats-Opløsning, som truede al Dannelse med Undergang, var *Sø-Røveriet*, der vel lige siden Begyndelsen af de *Puniske* Krige havde været i Tiltagende, men var under *den Pontiske*, ved Mithridats Hjælp, steget til saa frygtelig en Høide, at der mylrede paa Middel-Havet af Røver-Skibe, alle Kyster var usikre og Mellem-Handelen laae i sidste Aande-Dræt. Vel hyklede *Sø-Røverne*, efter Plutarks Fortælling, dyb Ærbødighed for Romer-Navnet, saa naar de hørde, deres Fange var en Romer, bad de meget om Forladelse og kappedes om at klæde ham paa, men dog lod de ham enten dyrt betale sit Liv, eller de hængde en Trappe ud, naar de kom i rum *Sø*, ønskede ham Lykke paa Reisen til Rom og bad ham meget høflig spadsere ned, ja, hjalp ham kraftig afsted, hvis han nølede. Derfor blev nu *Pompeius* udnævnt til *Stor-Admiral*, baade den Første og den Sidste af det Slags i Rom, der gjorde sig fortjent af Menneske-Slægten og navnkundig i dens Historie, ved hvilken Leilighed det første Gang ret viiste sig, baade at Romerne var hele den dannede Verdens Herrer og at de havde Greb paa at tee sig derefter; thi hele *Middel-Havets Kyst*, paa Ægypten nær, flere Mile op i Landet, sattes under Admirals Befaling, tilligemed en Flaade paa femhundrede Skibe, og paa et *Fjerding-Aar* rensede 611*Pompeius* baade Havet og Kysterne fra Herkules Støtter til Mel karths By. Det var især paa *Kreta* og i *Kilikien*, *Sø-Røverne* havde deres Stabel-Pladser, men kun een Gang bød de *Pompeius* Brodden til *Søes*, ellers var hans og Romernes Navn Nok til at tvinge selv deres Bjerg-Fæstninger, især fordi han skaanede alle dem, der overgav sig og forplantede dem blot til Egne, hvor de ikke var udsat for "Havets Fristelse." At han imidlertid ogsaa befolkede *Dyme*, En af de gamle Achæer-Byer som laae øde, med *Sø-Røvere*, var en besynderlig Undtagelse, som vi, paa Grækenlands Vegne, maae tage ham ilde op, men dog tilgive ham, paa Grund af den Lettelse det har været for hele Verden, at halvfemtsindstyve store Skibe med Kaabber-Snabel og 20000 fangne Røvere, foruden alle de Barker og Skielmer, der faldt i hans Undermænds Hænder, blev paa een Gang sat ud af Fart og Nærings-Vei*Plutarks Pompeius. Appians Mithridatiske Krig 91-96..

Dette skedte i Slutningen af den 176de Olympiade (ved 70 f. Ch.), og derpaa udnævnedes *Pompeius* strax til desuden at være Feldt-Herre mod *Mithridat* og hans Sviger-Søn *Tigran* i Armenien, som ikke endnu var rigtig undertvungne*Appians Borgerkrig I. 111. Mithridatiske Krig 97..

Om dette virkelig var en Fornærmelse mod *Lucul*, der alt havde slaaet Kongerne og var den første Romer som med en Krigs-Hær gik over *Euphrat* og *Tigris*, det kan vi godt begribe, var et stort Spørgsmaal i sin Tid, da Enhver regnede sin egen Fordeel til de umistelige Menneske-Rettigheder, men i Verdens-Historien er slige Kiævlerier saa latterlige, at de i den aldrig vilde blevet berørte, naar vi ikke havde faaet Romerne til Lære-Mestere i, hvad de selv ei havde mindste Forstand paa. Da Universal-Historien imidlertid for Øieblik612ket befinder sig i "Tugt-Huset," nødes vi til at tage lidt Hensyn paa, hvad Man der kaldte Stats-Anliggender og gaae ind i den Syns-Maade, Æres-Medlemmerne af dette sluttede Selskab havde for de store Verdens-Begivenheder.

Vi forlod *Mithridat*, da han købde Fred af *Sylla*, men denne Hæders-Mand havde naturligviis intet andet Begreb om Fred end Vaaben-Stilstand, saa han fandt det overflødigt at give Sort paa Hvidt for, hvad der fulgte af sig selv, naar han stak Sværdet i Skeden. Deraf fulgte imidlertid, at Tropperne der blev i Asien ansaae sig fuldelig berettigede til at røve og plyndre hvor der var mest at hente, uden at bryde sig om Grændse-Pæle, og da *Mithridat* saae, han slet ikke kunde faae, hvad han kaldte Fred, og havde desuden slet intet imod en Krig, naar den kunde svare Regning, blev det ulykkelige Lille-Asien ved at være en Tumble-Plads og et Rov for Krigs-Folket paa begge Sider, uden at Man i *Rom* brød sig synderlig derom, saa at selv *Luculs* Tog var egenlig kun en Privat-Sag, hvorved han ventede at gjøre sin Lykke, ligesom en *Spanier* ved at gaae til *Amerika* eller en *Engelsk-Mand* ved at gaae til *Ostindien*. Han gjorde den ogsaa virkelig, ved saaledes at plyndre Stæderne i *Pontos* og *Armenien*, at han kom hjem som en Millionær og lærde Folk i Rom, hvad det var at leve paa en stor Fod; thi denne *Syllaner* var endnu langt stivere i *Græsken* end hans Herre og havde en anderledes fiin Smag, saa han stræbde at forbinde den Østerlandske Pragt og Overdaad med hele den Græske Dannelse og gjøre sit Huus paa een Gang til en Samlings-Plads for Alt hvad der glimrede og smagde godt og klædte kiønt*Plutarks Lucullus. Appians Mithridatiske Krig 64-90.. I denne Henseende er *Lucul*, som havde et prægtigt *Bibliothek* og var en stor Velynder af lærde Folk, en ganske mærkelig Mand, men da han i Asien havde ført Krigen, som han selv sagde, paa 613egen Regning og Risico, saalænge til Tropperne, som slet ikke fandt deres Regning derved, opsagde ham al Huldskab og Troskab, kan Man dog virkelig ikke fortænke "Raadet" i, at de gav ham *Pompeius* til Efter-Mand, som, hvordan han end ellers tænkte, dog havde en videre Syns-Kreds og et høiere Maal for sin Ærgierrighed, end at skrabe Penge sammen og saa leve

flot.

Mithridat har vi allerede lært at kiende som en Kryster, og selv de der beundre ham mest: for de mange Sprog han kunde tale, for de mange Nederlag og al den Edder og Forgift, han kunde taale, maae dog bekiende, han var en *Barbarisk Tyran*, der sloges helst og bedst med Værgeløse; men hans Sviger-Søn *Tigran* i Armenien, som kaldte sig "Kongernes Konge," skulle vi nu først stifte Bekiendtskab med. Paa Val-Pladsen kunde det nemlig ikke skee, thi den løb han fra, førend Slaget, skiøndt han stod i Hjertet af sit eget Land med en uhyre Magt, og havde kun en *halvsnees tusind* Romere under *Lucul* imod sig; men saasnart *Pompeius* kommer paa hans Grændser, lære vi at kiende ham, thi da gaaer han uforfærdet den første Romer i Møde, der stod i Ry for Mildhed, kaster sig for hans Fødder og rækker ham sin Krone. Det fandt *Pompeius*, var kiønt gjort, reiste ham op, satte ham ved Siden ad sig og lod ham betale tusind Talenter for Skyggen af den Armeniske Krone, som han fik Lov til fremdeles at bære. *Mithridat* blev derimod ved at flygte, og *Pompeius* satte efter ham, til han løb over det *Sorte* og op i det *Asovske Hav*, men did fælde *Pompeius* slet ingen Drift til at følge ham; thi vel var han *Stor-Admiral* paa *Middel-Havet*, men betragtede dog alle andre Have som sin "naturlige Grændse," og da han derfor havde besøgt *Kolchis* og været nær ved at naae det *Kaspiske Hav*, stod hans Hug til det Middellandske og til det Røde, eller med andre Ord, til det *Sy614riske-Rige*, hvorfra *Tigran* havde fordrevet *Seleukiderne* og hvortil Romerne da unægtelig, efter Spydstage-Retten, var de nærmeste Arvinger*Plutarks *Pompeius*. Appians Mithridatiske Krig 97-105.. Vel havde *Lucul* seet rolig paa, at en Æventyrer af den gamle Konge-Slægt havde sat sig til Høj-Bords i Antiochien, da *Tigran* fik andet at gjøre; men det kom aabenbar kun af, at *Lucul* tænkte mere paa at mele sin egen Kage end paa at handle i *Roms Aand*, og *Pompeius*, som kuldkastede alle de Luculliske Anordninger, kunde da umelig skaane den Allerdaarligste, men gav den saakaldte *Asiatiske Antiochos* at Fortaae, hvor urimeligt det var, naar *Tigran* tabde *Syrien*, om det da skulde tilfalde ikke Romerne, som overvandt ham, men *Seleukiderne*, som han havde overvundet*Appians Syriske Krig 48. 69-70..

Den Sag kom ogsaa i Rigtighed uden Blods-Udgydelse, og *Seleukidernes Rige* blev en Romersk Provinds, omtrent 250 Aar efter dets Oprettelse; men *Pompeius* fandt, hvad han maaskee aldrig før havde vidst, at der var et andet lille Rige i disse Egne, der alt længe havde staaet i Forbund med Romerne, uden at have havt Besøg af nogen Romersk Feldt-Herre, hvad egenlig var en Uorden, og da dette lille Riges Hoved-Stad, *Jerusalem*, vovede at lukke sine Porte for ham, sprængte han dem naturligviis, hvortil han havde saameget bedre Anledning, som *Hyrkan* den Ældres Sønne-Sønner, *Hyrkan* og *Aristobul*, stredes om Herredømmet og forlangde Begge hans Hjelp. *Aristobul*, som havde ført *Konge-Titel*, maatte reise med til Rom for at pryde Triumphen, og skiøndt Templet kun blev synet, ikke plyndret, og *Hyrkan* blev Ypperste-Præst, saa mistede Folket dog for saavidt deres Frihed, at de herefter skulde skatte til Romerne, hvad vist nok endogsaa var et Brudd paa den Form, Romerne før havde iagttaget, men naar vi see, at *Syllas Søn*, 615*Faustus*, var første Mand paa *Jerusalems Muur*, da mindes vi, at Rom nu maatte selv lade sig omskabe af sine Feldt-Herrer og kunde da umelig fritage *Jerusalem* fra at rette sig efter dem*Josephs Oldskrift XIV. 4. Plutarks *Pompeius*. Appians Syriske Krig. 49. Mithridatiske Krig. 106..

Dette skedte, efter Joseph, med Begyndelsen af den 179de Olympiade, i *Ciceros* berømte Consulat, og medens *Pompeius* derpaa bekrigede *Araberne*, fik han den glædelige Tidende, at *Mithridat*, under en Opstand, hans Søn *Pharnaces* gjorde imod ham, havde selv styrtet sig i Døden, saa Seier-Herren behøvede nu blot at ordne Asiens Anliggender efter eget Tykke, for at gaae til Rom og holde en *Asiatisk Triumph*, der fordunklede baade den *Afrikanske* han holdt under *Sylla*, og den *Europæiske* over *Sertorius*. Nu at opregne alle de Herrer og Kostbarheder, som var lænkede til *Pompeius* den Stores Triumph-Vogn, vilde her blive for vidtløftigt, men vel maae vi lægge Mærke til, deels at *Pompeius* gav og tog baade Frihed og Kroner uden at gjøre "Raadet" i Rom mindste Uleilighed, og at han var den første *Romerske Triumphator*, som, ved Siden ad de Stæder, han havde indtaget, opregnede dem, han havde anlagt; thi det viser baade, at Rom havde faaet en ny Forfatning, og at Verden i det Mindste ikke under *Pompeius* havde tabt derved*Plutarks *Pompeius*. Appians Mithridatiske Krig 114-17..

Nu, bemærker *Appian*, fattedes Romerne, som nyelig ogsaa havde faaet *Kyrene* ved Testament, kun Ægypten, for at være enevældige trindt omkring *Middel-Havet**Appians Mithridatiske Krig 121. og da *Pompeius* Laurbær-Green bidrog saa betydelig til at afrunde denne store Seiers-Krands, kan vi ikke skiænke hvad der under Krigen tildrog sig i Rom, synderlig Opmærksomhed, men da 616den *Catilinariske* Sammen-Rottelse dog, for *Ciceros* og *Sallusts* Skyld, har gjort mere Opsigt i den lærde Verden end *Pompeis Asiatiske Triumph*, maae vi tale lidt meer derom end den fortjende. Vel kan vi ikke for nogen Priis indlade os i den bundløse Gemeenhed, der ved denne Leilighed kom for Dagen, thi den hører ikke til den store Verdens men til det lille Helvedes Historie, der ved de *Romerske Classiker* kun er blevet alt for tit beskrevet og vidt bekiendt; men da *Cicero* spiller en Hoved-Rolle i Mordbrand-Historien, og "det *Ciceronianske*" unægtelig er Latinitetens bedste Side, kan vi dog, uden vor Skade, kaste et Blik paa *Rom* i det Aar, *Pompeius* indtog *Jerusalem*.

Marcus Tullius Cicero, den dybeste Tænkter og den største Taler i Rom, hvor Man aldrig kom videre i Philosophien end til at tvivle om Alt undtagen om sin egen Ufeilbarhed, og kaldte det Veltalenhedens Mester-Stykke at kildre Øret og bestikke Dommeren, eller dog at kunne mesterlig snerte, sminke og sværte hvad det skulde være; denne Ridder-Søn fra *Arpino*, som den gamle Adel kaldte *nybagt* (novus homo) og de indfødte

Romere *Insidderen* (inquinus), havde vel ondt ved at stige, hvor Ærens Vei løb mellem Odd og Egge, der var ham, som de fleste Jurister, modbydelige Ting men dog blev han engang *Borge-Mester*, deels fordi det efter *Syllas* Tid just ei havde stort at betyde, og deels fordi han var gode Venner med *Pompeius*, hvis Parti stod i Fare under hans Fraværelse. Hovedet for det modsatte Parti var egenlig *Marcus Crassus*, den Romerske Krøsus; men han havde formeget at tabe til at vove Stort, saa det var den snedige, forvovne, forgældede og ilde berygtede *Lucius Catilina*, der tiltrak sig Alles Opmærksomhed, som gaaende frugtsommelig med voldsomme Planer til Omstyrning af den nærværende Tingenes Orden, før *Pompeius* kom tilbage med sin Krigs-Hær. *Catilina* var af gammel Adel, havde 617 raset under *Sylla*, og gjorde sig sikkert Haab om Consulatet, da den berømte *Advocat*, af ringe Herkomst og kun bevæbnet med Spydigheder, blev ham foretrukket, saa, omgivet som han var af alle de mest udsvævende og fortvivlede Junkere i Byen, tvivlede Ingen om, der jo var Fare for *Ciceros* Liv og for de Fleste, hvis Magt eller Gods var værd at misunde, men *Beviser* manglede, og selv det, at *Catilina*, efter i Raadet at være hudflettet af *Cicero*, forlod Byen og bragde en Hær paa Benene, beviste egenlig dog ikke andet, end at han vilde tage sig selv til Rette, hvad under en Revolution hører til "Dagens Orden." Ikke desmindre lod *Cicero* strax, da han var borte, Endeel af hans gode Venner, selv *Over-Dommeren Lentulus*, fængsle og paa en meget rimelig men dog, borgerlig og juridisk talt, løs Angivelse, erklære for Misdædere, der havde sammenrottet sig for at myrde ham og stikke Ild paa Byen, og mærkeligt er det immer, hvad *Sallust* melder, at uagtet Raadet udlovede Belønninger derfor, indfandt sig dog ingen Vidner, ei heller forlodes *Catilina* af en eneste Tilhænger. Under disse Omstændigheder kom det paa Bane i Raadet, hvad Man skulde gjøre ved de Fængslede, og her møde vi, foruden *Cicero*, som var Anklager, to mærkelige Mænd, som førte det store Ord: den yngre *Cato* nemlig, der i tredie Ledd nedstammede fra den gamle *Politi-Mester*, og *Julius Cæsar*, som snart skulde raade ene og var ikke umistænkt for at være hemmelig i Led-Tog med *Catilina*. Naar Man imidlertid er saa upartisk, som det er nemt at være mellem *Romere*, skal Man ikke kunne nægte, at *Cæsar* taledes som en gammel betænksom Raads-Herre, i det han paastod, at Ingens Brøde kunde være saa vis og ingen Fare saa stor, at Man jo, ved uden Beviis at dømme Folk fra Livet, gav et slet og yderst farligt Exempel, medens *Cato*, der formanede Fædrene til, af Frygt for deres eget Liv og Gods, at fælde Døds-Dømme 618 over de Anklagede, aabenbar spillede Tyrannens Rolle, der, som *Cæsar* meget rigtig anmærkede, gierne begynder sin "korte Proces" med Folk, som den offentlige Mening har fordømt, for siden at bruge den mod Alt hvad der er ham i Veien. Dog, *Catos* Ord fik Magt, *Cicero* lod Stymperne kvæle i Stilhed og havde den Triumph, derfor saavel i Raadet som paa Gader og Stræder, at løftes til Skyerne, som Fædrene-Landets Fader og Frelser, lutter Ting, der under en Revolution er paa sit Sted, men som kloge Folk dog neppe to, end sige henvend totusinde Aar efter skulde holde Lov-Tale over; thi havde *Retten* og *Friheden* ikke bedre Venner i Rom, end dem der fældte Døds-Dømme efter eget Tykke og for en Sikkerheds Skyld, da var alle Tyrannerne der, som kun gjorde det Samme, jo lovlig undskyldte, og den Stat, hvis Undergang *Cicero* og *Cato* begræd, var da enten deres egen og deres gode Venners *Stilling* eller en tom Skygge. Efter alt at dømme, var der for Øieblikket heller ikke mindste Fare paa Færde for det *Pompeianske* Parti, uden den, som udmærkede Enkelt-Mænd altid staae i forstyrrede Tider; thi ikke en Haand løftede sig i Byen for de Henrettede, medens Alt forenede sig *mod Catilina*, som maatte vove et Slag ved *Pistoja* (Pistoria) i *Toskana* mod en overlegen Magt og havde i det Mindste hverken Skam af sin Død eller af sit Mandskab, thi ligesaa eenstemmig som Historie-Skriverne fordømme ham, ligesaa eenstemmig vidne de, at han laae midt imellem Fienderne, og næsten alle hans Følge-Svende laae paa deres Plads, slet Ingen med Ryg-Saar *Sallusts *Catilinariske* Krig. *Plutarks Cicero*. *Appians Borger-Krig* II. 2-7.. Slutningen bliver da, at vel var *Catilina* og hans Bande efter Samtidens Dømme, afskyelige Folk, medens *Cicero* og *Cato* derimod var redelige Mænd; men at deels vedkommer Folks Hjerte-Lag os ligesaa lidt i *Stats-Historien* som 619 paa no gen verdslig Dømme-Stol, og deels maae skikkelige Folk paa ingen Maade "gjøre Skarn Uret," thi da er det "Gien-Gældelsens Ret," naar det gaaer dem selv ilde. Saa smukt som det derfor var sagt af *Cicero* til *Catilina*, at der burde være en Muur imellem dem, af hvem den Ene vilde styre med Ord og den Anden med Sværd-Slag, saa galt var det derimod gjort, selv at nedrive denne Muur, ved at lægge voldsom Haand paa dem, der endnu havde Loven for sig.

Dog, det er, som sagt, kun for den lærde Verdens og de urimelige, for det Borgerlige Selskab farlige Lov-Talers Skyld, vi her sige meer om den *Catilinariske* Sammen-Rottelse, end at en Saadan under *Pompeius* Fraværelse havde fundet Sted og var dæmpet paa en Maade, der kastede Olie i Ilden og beviiste, at Man i Rom trængte høit til en *Enevolds-Herre* og en staaende Arme, der kunde holde alle Partier i Tømme og frelse dem der vilde have Fred fra den daglige Frygt og Fare, hvori de alene burde svæve, der beilede til Jern-Septeret.

Vi vende os derfor nu strax til det berømte Kløver-Blad eller Tre-Hjørningen (triceps): *Pompeius*, *Cæsar* og *Crassus*, som vi vel ikke kan skienke nær al den Opmærksomhed, der blev dem til Deel, saalænge alle Roms Høvdinger og Classiske Skribenter gjaldt for Hoved-Personer i Verdens-Historien, men som dog baade har en egen universal-historisk Side, og udgiøre, med *Cicero*, *Cato*, *Lucul* og mange Andre, en Romersk Menneske-Alder, Man i Verdens-Historien maatte ændse, selv naar Man havde den Fornøielse at kunne pege paa en anden Hoved-Stad, hvor Kræfterne ikke var mindre, men anvendtes bedre og hvor Dannelsen var ligesaa kiendelig men anderledes ægte. *Græskheden* havde nu i Rom vundet en glimrende Seier, som de Gamle meget rigtig fandt udraabt af *Ciceros* og *Cæsars* Lærer, *Apollonios Molon* fra *Rhodos*, da han blev den første 620 Fremmede, som det tillodes at træde frem for Raadet uden Tolk og tale paa sit *Moders-Maal*, og at den strakke sig til Meer end Sproget, see vi vel bedst deraf, at *Pompeius* og *Cæsar*, der i mange Henseender

svare til *Sylla* og *Marius*, kappedes dog, naar Omstændighederne tillod det, med hinanden i *Mildhed*, som deres Formænd i *Grumhed*, saa det maa ikke skrives blot paa Tilfældets men ogsaa paa Tidens Regning, at Grækernes store Beundrer og Videnskabernes ivrige Dyrker (*Cicero*) kom nu en Menneske-Alder senere fra samme By, som han (*Marius*), der kaldtes "deres eneste berømte Foragter" *Valerius Maximus* II. 3.."

Det var *Cæsar*, som, da han vilde være Borge-Mester, forligde sig med *Pompeius* og ham med *Crassus*, og hvad der bevægede Pompeius til at indgaae denne mistænkelige Forbindelse, der skildte ham ved de Bedres Tillid og blev hans Undergang, var den urimelige Haardnakkenhed, hvormed Raadet, stemt af *Cato* og *Lucul*, vægrede sig ved at bekræfte hans Asiatiske Anordninger *Plutarks Cæsar og Pompeius*. Appians Borger-Krig II. 8-9.. Fra dette Øieblik af var *Pompeius* imidlertid kun et Værktøj for Andre og da især for *Cæsar* og den meer end pøbelagtige Tribun *Clodius*, saa han træder selv kun atter frem paa den store Skue-Plads for at falde, og det endda saa ynkelig, at vi slet ikke kiende ham igien, men maae, for at hitte Rede i ham, besinde os paa, at det havde aldrig hængt rigtigt sammen med den *Romerske* Tapperhed og Selv-Opoffrelse. Det var nemlig alt fra første Færd hos Mængden kun en Vane, som den uophørlige Krig og strænge Krigs-Tugt holdt vedlige, og den *Begeistring* for *Tyranniet*, der havde udmærket de høiere Begavede, maatte nødvendig bortfalde, naar det ikke længer var "Rom" men sig selv, Enkelt-Manden vilde gjøre til Tyran, da alle *Trælle* og *Tyranner* er af Naturen feige og laane kun af Frygten et fortvivlet Mod. Ærgierrigheden skulde da nu gjøre Alt, men deels er det sædvanlig kun i Ungdommen, Man har Sind til at bringe den store Offere, og deels havde Pompeius tidlig indlagt sig det største Navn, han kunde ønske, saa det var i sin Orden, at han, efter en Deel Aar at have ligget paa den lade Side, blev ligesaa feig som Romer-Hæren altid, naar Krigs-Tugten forfaldt.

Hvad nu *Crassus* angaaer, da er hans universal-historiske Side vel langt fra at være glimrende, men dog er det Parther-Tog, han var Hoved-Mand for, uforglemmeligt, ikke blot som det Første i sit Slags, men som en glædelig Mindelse om, at Roms Magt og Lykke var dog ikke grændseløs. Dyngen af Romer-Lig mellem *Euphrat* og *Tigris*, som *Crassus* skylder sin Navnkundighed, staaer nemlig for os som en blodrød *Pyramide* af Menneske-Kiød og Been, med et *Borgemester-Hoved* paa Toppen, der ei trænger til nogen Indskrift, for at kundgiøre, baade af hvad Art den *Romerske* Storhed var og hvad Ende den omsider skulde faae, og det er yderst mærkeligt, at noget Sligt har ahnet selv Folk i Rom paa samme Tid. *Plutark* fortæller nemlig, at da Tribunen *Atteius* forgjæves havde stræbt at hindre *Crassus* fra det ligesaa hovedløse som uretfærdige Tog mod Partherne, da stillede han sig i Porten, og lyste under en egen Slags Offring saaledes Forbandelse over ham, at han, hvad *Plutark* ei kan noksom laste, høitidelig overgav *Rom* i de hevrende Guders og *Furiernes* Vold *Plutarks Crassus*..

Havde vi *Polybs* Værk fuldstændigt, vilde vi sikkert vide ordenlig Beskeed med Stiftelsen af det *Parthiske Rige*; thi hans Efterretning om begge *Antioch* den Stores Tog i Øster-Leden viser, at han baade havde Øie derpaa og Kundskab derom; men nu skimte vi hos ham kun Rigets Stifter *Arsakes* paa Flugten for den mægtige Syrer-622Konge *Polyb* (*Brudstykker*) X. 25., og hvad Lid vi kan slaae til *Trogus* eller *Justinus*, som skulde raade Bod paa vort Savn, see vi kun alt for godt deraf, at han lader *Arsakes* slaaes tappert med *Antiochos* og allerede være den Anden paa Thronen *Justin* XLI. 5.. Til Lykke er det imidlertid det Vigtigste, hvad *Polyb* forvisser os om, at de Syriske Kongers Magt endnu under *Antioch* udstrakke sig endog til *Baktrien* (*Balk*) og *Indiens* Grændser, og at *Medien*, der blev det *Parthiske* Riges Middel-Punkt, var fra *Alexanders* Tid blevet rig paa Græske Stæder *Polyb* (*Brudstykker*) X. 24. XI. 32., thi deraf følger at det *Parthiske Rige* var nu i sin blomstrende Ungdom og havde *Grækerne* at takke for hvad Dannelse der fandtes, og da *Parthernes* eneste universal-historiske Side er Grændsen, de satte for Romernes Erobringer i Østen, saa er nøiere Oplysning, skiøndt den maatte findes ønskelig, dog ikke uundværlig. Endnu før den *Mithridatiske* Krigs Udbrud var Partherne blevet opmærksomme paa Romerne og skikkede et Gesandtskab til *Sylla*, da han var første Gang i Asien, for at see Leiligheden an *Plutarks Sylla*., og de havde aldrig siden givet Romerne mindste Anledning til Misfornøielse, med mindre den skulde søges deri, at de ikke bad om Forlov til at gaae under Aaget. Da *Lucul* i Krigen med Armener-Kongen nærmede sig deres Ene-Mærker, sluttede de Forbund med ham, og skiøndt han, under Paaskud af at de ikke meende det ærlig, havde isinde at hemsøge dem, gav Mytteriet i hans Hær ham dog Andet at tage vare, og med *Pompeius* havde de ei andet at skaffe, end at foreslaae ham *Eu phrat* til Grændse-Linie, og faae til 623Svar, at med Grændserne skulde han nok selv "ramme det Rette" *Plutarks Lucullus og Pompeius*..

Hvad der nu egenlig bevægede den *Romerske Kræsus* til at friste Lykken mod *Partherne*, er endnu vanskeligere at fatte, end hvad der bevægede den *Lydiske* til det Samme mod *Perserne*; thi hverken havde han noget Orakel-Svar derom, uden det af Tribunen *Atteius*, der ikke kunde kaldes tvetydigt, ikke heller klinger det rimeligt, at det var alle de gode Sager, *Lucul* bragde hjem fra Øster-Leden, der lokkede den gamle *Gnier* til at gaae i Feldten; men dog siger *Plutark* udtrykkelig det var Grunden *Plutarks Lucullus*., og han har udentvi tvl Ret. Det var nemlig saa langt fra at *Crassus* sværmede for Laurbær, at han selv i sin Ungdom maatte høre ilde af *Sylla* for sin Feighed, og den *Romerske* Ulve-Natur yttrede sig kun hos ham i den umættelige Graadighed paa Gods og Penge, der kun voxde ved det "Røver-Kiøb" han fik paa Auctionerne over de Fredløses Gods i *Syllas* Tid, og ved Alt hvad der gjorde ham saa rig, at da han havde tiendet til *Hercules* og brødfødt hele Roms Almue i tre Maaneder, var han endnu Mand paa 70000 Talenter *Plutarks Crassus*..

Det maa have været et af Aarene i den 180de Olympiade at Borge-Mester *Crassus* fik *Syrien* til sin Provinds, plyndrede Templet i *Jerusalem*, lod sig lede af en *Araber* i Mesopotamien, til han, omringet af Partherne paa den vilde Hede, mistede sin kiække Søn og hardtad hele sin Krigs-Hær og lod sig endelig af Parther-Høvdingen *Surena* lokke eller af sine opsætsige Soldater drive til et Møde, der kostede ham Livet*Plutarks *Crassus*. Josephs Oldskrift XIV. 7.. *Plutark* har fundet det mærkeligt, at denne *Crassiske* Tragedie kom til at slutte med 624ligesaadant et lystigt Efter-Spil, som Man i *Rom* pleiede at opføre til Afvexling, lige ovenpaa Tragedierne, og det er virkelig i flere end een Henseende værdt at vide. Parther-Kongen *Herodes* (*Orodes*) var i *Armenien*, hvor han, efter et Slag havde forligt sig og gjort Svogerskab med Kong *Artuasdes*, som var en heel *Græker*, og da *Herodes* ogsaa kunde lidt *Græsk*, sad de just og morede dem ved Opførelsen af Euripids "*Bachantinder*" da *Pomaxæthres* kom og lagde Hovedet af *Crassus* for sin Herres Fødder. Skuespilleren *Jason* fra Tralle tog da Hovedet og sagde, som *Bachantinden* i Stykket, der kommer med Hovedet af *Pentheus*:

Hjorten, I see her,
Deilig Døden værd,
Bedte vi med Held
Paa det høie Fjeld!

Det Indfald blev naturligviis beklappet, men saa under Vexel-Sangen:

Hvem var Bane-Manden?
Jeg, og ingen Anden;

fløi *Pomaxæthres* til og vilde snappe Hovedet fra *Jason*, da han syndes, det var hans Ære for nær, at en Anden broutede af hvad han havde gjort*Plutarks *Crassus*.. Det morede naturligviis Selskabet dobbelt, og skiøndt det Hele ikke røber den fineste Smag, er det dog allerede meer end Man skulde ventet, at *Parther* og *Armenier* fandt Smag i en *Græsk* Tragedie, og Alting passer saa besynderlig, at *Skæbnens* poetiske Finger er umiskiendelig.

Baade medens dette skedte og hened en halvsnees Aar, tumlede *Julius Cæsar* sig med *Galler* og *Germaner*, og det var ikke blot *Roms* hele Opmærksomhed, han ved sine Bedrifter søgde at fængsle, det var aabenbar ogsaa 625Vores; thi han beskrev det smukt udførlig selv, hvordan han af tre Millioner Mennesker han havde for sin Haand, slog den Ene ihjel og tog den Anden til Fange**Cæsars* *Galler-Krig*. *Plutarks Cæsar*.; men at han ikke døde af Kiedsommelighed mellem Barbarerne, kom dog aabenbar kun af, at han havde en egen Hensigt med de Tropper han øvede, de Penge han sankede og de *Galler*, han afrettede, som vi ikke kan dele med ham, og det er derfor naturligt, at vi helst springe over det Hele. I *Rom* var det en anden Sag, thi der, hvor Man ene kaldte den en rigtig *Keiser* (*imperator*), der havde slaaet titusind Mennesker ihjel, maatte *Cæsar*, naar han havde slagtet en Million, i det mindste agtes værdig til et *hundredaarigt* *Keiser-Dømme*, der ogsaa virkelig blev Slægten som opkaldtes efter ham (den *Juliske*) til Deel; men vi, som ikke har mindste Grund til at give Keiseren meer end Keiserens er, maae lade *Cæsar* i *Gallien* nøies med den Ære han nød i *Rom* og i "den *Latinske Skole*." Det er imidlertid ret mærkeligt at *Cæsar*, ved at gaee over *Rhinen* og ved at giæste *Britan nien*, bereiste det *Romerske Riges Europæiske Grændser*, paa samme Tid som *Crassus* satte det sine *Asiatiske*; og skiøndt hans *Galliske* og *Germaniske* Seire kun spaaede *Menneske-Slægten* og *Norden* ilde, maae vi dog nok indrømme, de var nødvendige, naar *Romer-Riget* ikke for tidlig skulde overvældes af *Barbarerne*.

Aarsagen til den saakaldte *Borger-Krig* mellem *Cæsar* og *Pompeius* var nu vel egenlig, at han der havde samlet friske *Laurbær*, mens den Andens visnede, vilde deraf drage den størst muelige Fordeel, men dertil fattedes han dog heller ingenlunde Anledning; thi "Fædrene" hadede ham af Hjertens Grund, som en Lov-Taler af *Marius*, en Smigrer for Almuen og en aabenbar Foragter af "Raadet," og de indbildte 626sig i den anderledes artige og handelige *Pompeius* at have et Skjold, bag hvilket de trygt kunde drille og trodse Pøbel-Helten. De befalede ham derfor at nedlægge sin Post som Befalings-Mand i *Gallien* paa begge Sider af *Alperne*, før hans Tid endnu var omme, og han behøvede da blot at bestikke *Almue-Tribunen Curio* og giennem ham forlange den samme Selv-Fornægtelse af *Pompeius*, saa kunde han rolig gjøre de billigste Tilbud, uden Frygt for at tages paa Ordet. Da Raadet nu herved nødtes til at rykke ud med Sproget, at *Pompeius* skulde være Alt og *Cæsar* slet Intet betroet, da fandt han naturligviis, som han selv, ved Overgangen af den lille Flod *Rubicon*, sagde, at "Lodden var kastet" og rykkede ind i *Italien*, hvor Man, tilgavns forblindet, kun var beredt paa at modtage ham *vaabenløs*. Saasnart Man derfor i *Rom* fik Tidende om at *Cæsar* havde taget *Rimini* (*Ariminum*), og vaagnede derved af den søde Drøm om hans Angest for *Pompeius*, da gjorde "Fædrene" strax den sørgelige Opdagelse at deres Angest for *Cæsar* var grændseløs, og at *Pompeius* ei vidste nærmere Raad end udenfor *Italien*. Med denne deres Helt i Spidsen flygtede de da ufortøvet fra *Rom* til *Brindisi* og derfra til *Durazzo*, og denne Flugt har virkelig en universal-historisk Side, da det *Romerske Raad* (*Senatet*) herved i Fortvivelse gav Roret op til Spot for Vind og Vove eller til hvem der fandt hos sig det Mod, de manglede**Plutarks Cæsar*.. Vist nok haabede baade de og *Pompeius*, at naar de blot fik Stunder til at samle en talrig Krigs-Hær i *Grækenland*, da var Spillet vundet og *Triumphen* vis, men det var netop denne Indbildning, der havde skuffet alle Kongerne, som maatte gaee under Aaget, og over *Rom* kunde i alt Fald vel en *Feldt-Herre* men aldrig *Raadet*, som var dens "Liv og Sjæl" triumphere. Enten

maatte altsaa nu Rom og Italien 627ophøre at være Verdens-Rigets Middel-Punkt, eller Raadet, som ei meer turde staae Last og Brast med Byen, maatte faae en Herre over sig, som turde det, altsaa en Anden end *Pompeius*.

Cæsar viiste ogsaa, han var Manden, thi han gav sig Stunder ei blot til at ordne *Italiens* Anliggender, men ogsaa til at rense *Spanien*, *Sicilien* og *Sardinien* fra *Pompeianer*, og endda overraskede han *Pompeius*, der ikke havde gjort Regning paa et Vinter-Feldt-Tog. At *Cæsars* Overgang til *Epiros*, uden Vaaben-Plads og saagodt som uden Levnets-Midler, var et Vove-Stykke, skal heller Ingen nægte, men det hørde jo netop til Romernes Børne-Lærdom at "hvo Intet vover, han Intet vinder" og Udfaldet viiste her som allevegne, at Man i Krig heller maa fattes alt Andet end Mod og Mands-Hjerte. Derved alene seirede nemlig *Cæsar* over en Mangel, som Man troede var hans visse Undergang, over et Nederlag, der kunde blevet det, naar *Pompeius* turde vovet Noget, og over en i alle andre Henseender vidt overlegen Styrke. Ved *Pharsal* (ei langt fra *Larissa*) i *Thessalien* stod det afgjørende Slag, om hvis Enkeltheder Beretningerne vel lyde meget forskiellig, men om hvis Udfald, som er Hoved-Sagen, der aldrig kunde være to Meninger, især da *Pompeius*, saasnart hans Folk kom i Knibe, krøb i Skjul, og saasnart *Cæsar* begyndte at storme Leiren, flygtede forklædt, og det ei engang til sin Flaade ved *Korfu*, eller sin Hær i *Nord-Afrika*, men ællewild til *Ægypten*, hvor det i et heelt Aarhundrede havde været daglig Vane at modtage lykkelige Fiender med aabne Arme og støde ulykkelige Venner Dolken i Brystet. I det Kabinets-Raad *Ptolomæos* holdt, da *Pompeius* fra Rheden ved *Pelusium*, meldte ham sin Ankomst, beviiste da den umyndige Konges Lærer i Tale-Konsten, *Theodot* fra *Samos* 628eller fra *Chios*, soleklart, at tog Man godt imod ham, blev *Cæsar* vreed og viiste Man ham bort, fik Man Begges Vrede, saa der var ikke andet for at gjøre, end at tage Livet af ham, thi det var Vand paa *Cæsars* Mølle og "den Gaas, Hovedet er af, kiækker aldrig meer." Man fik desaaarsag en Romersk Rømnings-Mand til at giennemføre *Pompeius* den Store bag fra, da Man satte ham i Land, huggede saa Hovedet af ham og smeed Kroppen paa Strand-Bredden, hvor En af hans frigivne Slaver, og En af hans gamle aftakkede Soldater, som hændelsesviis kom til, med Møie fandt Vedd til et Baal for ham, der havde triumpheret over tre Verdens-Dele, og hvor Man, efter *Alexandrineren* *Appians* Beretning, satte ham et lille Minde med den Indskrift:

Høie-Lofte maatte han ombytte

Med en snever Hytte**Cæsars* Borger-Krig. *Plutarks Pompeius og Cæsar. Appians Borger-Krig II. 25-86.!*

Det var, siger *Plutark*, tretten Aar efter sin Asiatiske Triumph (altsaa midt i den 182de Olympiade) *Pompeius* faldt, og nu besteg da *Cæsar* Verdens-Thronen, skiøndt den ravede under ham, ikke fordi *Pompeianerne* var frygtelige med den store Flaade og med *Ponteren* *Pharnaces*, *Numideren* *Juba* og andre oprørske Slaver, som de stoledede paa, men fordi hans egne Tropper gjorde sig ud til Beens og vilde nøde ham til at købe deres Tjeneste i dyre Domme. Derved fik han imidlertid ret Leilighed til at vise, han var skabt til at byde; thi mod alle sine Venners Raad gik han midt ind imellem de Opsætsige paa *Mars-Marken* i Rom, besteg Taler-Stolen og spurgde, hvad de forlangde? Allerede dette uventede Spørgsmaal forvirrede dem, saa de raabde blot: de vilde aftakkes! Velan, sagde *Cæsar*, I er aftakkede, men desuagtet skal I faae hvad jeg har lovet jer, naar jeg triumpherer med andre Folk! Dermed taug 629han og de stod Alle som forstenede, indtil hans Venner besvor ham dog at bryde den frygtelige Taushed med et ordenligt Farvel. *Cæsar* tog da ogsaa Ordet paa Ny, men havde neppe sagt "*Borgere*" (*Qviriter*), hvorved de tiltaltes som "Aftakkede," før de sønderknuste skreg, Alle med een Mund, at de fortrød hvad de havde gjort og bad bare om at blive i hans Tjeneste; og da han, istedenfor at svare, gik ned af Taler-Stolen, da skreg de endnu høiere, at han skulde blive og straffe Misdæderne. Han stod nu et Øieblik stille og besteg saa atter Taler-Stolen med de Ord: nei, jeg vil Ingen straffe, men at den "tiende Legion," som jeg altid foretrak, har Deel i Ustyret, det smerter mig saa dybt, at den kan jeg ikke beholde. Imidlertid, ogsaa den skal faae hvad jeg har lovet, saasnart jeg kommer fra *Afrika*, og naar Krigen er endt, skal I alle faae Jord, ikke Rov og Ran, til evig Splid, som *Syllas* Følge-Svende, men Statens og mit eget Jorde-Gods, og slaer det ikke til, da Resten kjøbt for rede Penge! Svaret var en almindelig Ju bel, undtagen af den tiende Legion, som fælde sig tilintetgjort ved at forskydes af *Cæsar* og bad ydmygelig, at han heller vilde tage Tiende af dem til Galgen (decimere dem) efter Fædrenes Skik! Dermed var *Cæsar* fornøiet, tog dem Alle til Naade og gik til *Afrika*, hvor *Cato* var, og hvor han altsaa maatte vente den kraftigste Modstand**Appians* Borger-Krig II. 92-94.

Optrinet paa *Mars-Marken*, for hvis Beskrivelse vi maae takke *Appian*, er os imidlertid langt vigtigere end Togene baade til *Afrika* og til *Spanien*, thi hvor haardnakkede end Slagene kan have været, og hvormegen Umage det end skal have kostet *Cæsar* at sætte Mod i sine Legioner, saa gik det dog rask, uden at *Cæsar* mødte en eneste Mand, der kunde nævnes som hans Med-Beiler til Over-Herredømmet. *Cato* den Yngre, hvem vi, til Forskiel fra *Politi-Mesteren* 630fra hvem han nedstammede, kan kalde "*Addisons* *Cato*," var alligevel en mærkelig Mand, hvem *Nero* vel kan gjøre Til-Navnet "den sidste Romer" stridigt, men som virkelig var den sidste *Kæmpe-Natur*, der viiste sig begejstret for den store Idee, at hele Verden skulde lade sig beherske af Rom og Rom igien af Raadet og han var En af de faa Raads-Herrer, som vilde der skulde herskes med *Retfærdighed*. Derfor holdt han endnu, da *Cæsar* kom til *Afrika*, Raad i *Utika* med *Trehundrede*, som han kaldte "Senatet," medens en *Scipio*, *Pompeis* sidste *Sviger-Fader*, var Feldt-Herre, men saasnart *Scipio* var slaaget, turde naturligviis det Raad der flygtede fra Rom endnu mindre holde Stand i *Utika*, saa Alt hvad *Cato*, efterat have besørget dem om Bord kunde gjøre, var at redde sig selv paa en Maade, han fandt

sit Liv og sin Stilling værdig. Utikenserne tilbød sig nu vel at gaae i Forbøn for ham hos *Cæsar*, thi han var virkelig en høist agtværdig Mand, men dertil svarede han kun med et Smil: nei, jeg er selv kiendt med *Cæsar*, læste derpaa *Platos* Skrift om Udødeligheden og giennemborede sig derpaa selv med sit Sværd, men da han med alt sit Mod altid havde været bange for at see *Borger-Blod*, og havde altsaa ingen Øvelse kunnet faae i at bruge Sværdet, gjorde han det saa keitet, at han fik en seen og smertelig Død. Sligt var det imidlertid Synd at lægge ham til Last, og naar Man har smidt denne ædle Mand mellem "feige, ugudelige Selv-Mordere," hvis blinde Hedenskab knap kunde undskylde dem, da har Man kun derved viist, Man hverken havde et christeligt eller hedensk Begreb om den himmelvide Forskiel mellem en Misdæders Selv-Mord, hvorved han vil undflye sin forskyldte Straf og Skiændsel, og Ædlingens fortvivlede Udvei, der ei kan overleve det Eneste, han med Æren levede for, og ei synes, han kan komme til at døe værdig, uden for sin egen Haand. Jeg misunder dig din Død, sagde *Cæsar*, da du der⁶³¹ved har berøvet mig den Ære at skiænke dig Livet, og det er ikke engang let for os at sige, hvad *en Cato* skulde gjort med sit Liv, naar *Cæsar* havde skiænket ham det^{*Plutarks Cato den Yngre og Cæsar. Appians Borger-Krig II. 95-99.}. Vel er det klart nok, at *Cato* sværmede for et Luft-Castel, thi aldrig havde Raadet, efter hans eget Skiøn, været længere fra at øve et *retfærdigt* Herredømme, og hvor bagvendt han selv, der vilde reformere Staten, tog paa Roret, havde hans aabenbare *Lov-Brud* under de *Catilariske* Uroligheder tilstrækkelig viist, men da han først havde havt det Uheld at leve for et luftigt Ideal, vilde han dog været alt for ulykkelig, hvis han ei havde havt Mod til at døe for det.

Dette see vi ret paa stakkels *Cicero*, som vel var flygtet med *Pompeius*, men havde slet ikke Mod til at holde Stand med *Cato*, saa strax efter Slaget ved *Pharsal* listede han sig tilbage til *Italien*, hvor *Cæsar*, som vidste at skatte hvad han selv var: en dygtig Vidskabs-Mand og god Taler, og som længe havde vidst, at *Cicero*, sig selv overladt, var om ikke uskyldig, saa dog uskadelig, han ei blot benaadede men udmærkede *Tullius*. Dette havde været i sin Orden og vilde paa ingen Maade, skiøndt det kun gjorde *Cæsar* Ære, gjort *Cicero* Skam, naar ikke dette Rør havde havt den store Svaghed at ville giælde for en Friheds-Støtte, men som *Catos* Med-Beiler klædte det ham unægtelig kun slet at tigge, at takke og at smigre Enevolds-Herren for sit Liv, og som en ædel Mand klædte det ham endnu værre, da den Høimodige paa den nederdrægtigste Maade var styrtet, at trampe paa hans Grav, saa det var intet Under, at *Antonius* bestemte og *Octavius* solgte ham til det ynkelige Endeligt, han fik: at myrdes som en fredløs Flygtning paa sin Sotte-Seng^{*Plutarks Cicero.}.

⁶³²Herved mindes vi om *Cæsars* Mord og om det andet Kløver-Blad, der naturligiis var slettere end det Første, men hvis Kron-Skud, *Cæsars* Frænde, dog var klogere paa Verden og blev den meget gavnligere end han, hvorfor *Keiser Augustus* da ogsaa til Verdens Ende vil være et Hoved-Navn i Universal- Historien, medens *Cæsar* vil jo længere jo mere komme til at staae ved en Side i Mars-Templet blandt de Romerske Huus-Guder, hvor han ogsaa ret egenlig har hjemme, da han baade udregnede sin Herkomst fra *Venus* og *Æneas*, og blev formelig forgudet som Roms ny Skyts-Aand, eller Romulus den Anden. Da *Cæsar* imidlertid, som "*Keiser-Faderen*" er ligesaa uadskillelig fra *August* og hans Efter-Følgere, som *Qvirinus* fra *Qviriterne*, da fremdeles begge disse store Tyran-Kuld, *Qviriterne* saavel som *Keiserne*, viiste *hele Verden*, hvor sandt det er at "hver Djævel regierer sin Tid," og da endelig *Shakspear* har gjort "*Julius Cæsar*" til et udødeligt Navn i Literaturens Universal-Historie; saa nødes vi vel til endnu at dvæle et Øieblik ved hans Død og Efter-Mæle.

Da *Cæsar*, efter Slaget ved *Pharsal*, med nogle Pære-Skuder gik over til Asien for at lede om *Pompeius*, stødte han underveis paa *halvfjerdsindstyve* af hans Krigs-Skibe, hvormed *Cassius*, berømt fra det Parthiske Tog, da han reddede Hærens Levninger, styrede samme Vei for at ophidse *Mithridats* Søn imod Rom; men langt fra at turde angribe *Cæsar*, ansaae *Cassius* sig for tabt, strøg paa Timen og bad om Naade, som han da ogsaa fik for Krigs-Skibene, der i *Cæsars* Øine var langt mere værd^{*Appians Borger-Krig II. 87-88.}. Denne *Cassius*, der, efter Alles Vidnesbyrd, ingenlunde hadede Tyranniet, men elskede det tvertimod for høit til at unde nogen Anden end sig selv Magt til at øve det, ham var det nu, der stiftede den lumpne Sammen-Rottelse mod *Cæ633sar*, der, som *Fyrste*, kun havde den Feil at ville herske med Sværdet uden at lade det raade; thi paa Sværdet klappede og pukkede han idelig, men lod det blive i Skeden, hvad paa een Gang maatte opirre de Stolte og opmuntre de Feige. Kort sagt: *Cæsar* var, som alle hans Samtidige indrømmede, en god General og den ædleste Mand i sin Kreds, men han var baade en daarlig Tyran og en slet Regne-Mester, som meende, Man, uden at staae i Spidsen for en god Krigs-Hær, kan tage Verden med en Trumf, eller at Man kan vente samme Lydighed af "de Aftakkede," Man overvælder med Gods og Ære, som af de Nyhvervede, Man fører til Seier og Bytte. Da det *Romerske Raad* (Senatet) havde opgivet *Rom* og siden opløst sig selv, saa *Cæsar* fandt Verdens-Thronen tom, da skulde han aabenbar enten selv have sat sig paa den, omringet af en tilstrækkelig Liv-Vagt, eller han skulde overladt den til en Anden, men nu blev han staaende paa Halv-Veien, aftakkede sin Magts eneste Støtter, skabde et nyt Raad, der skulde have Skyggen af al det Forriges Magt, og overlod det til Sammes Med-Lemmer, om de vilde sætte ham paa Thronen eller lægge ham i Graven. Derom kunde de imidlertid ikke blive enige, og *Cassius*, som for ramme Alvor vilde det Værste, seirede lettelig over *Antonius*, der vilde Alting kun for Løier! Vel er nemlig den gustne Misundelse og skumle Blod-Tørst langt fra at være enten opmuntrende eller tillokkende, men begge Dele er det ædle Sværmeri hos aabne Unger-Svende, og *Cassius* bemægtigede sig derfor klogelig sin Svoger, Syster-Sønnen ad *Cato*, Marcus Brutus, som sværmede for sin Mor-Broders strænge Retfærdighed og for "*Platos Republik*," hvortil uheldigiis endnu kom, at tjenstagtige Aander førde hans Slægt-Register op til Roms første *Borge-*

Mester, Junius Brutus, som ikke alene fordrev *Konge-Slægten*, men lod sine egne Sønner henrette fordi de viiste sig den hengivne. *Brutus* 634 havde vel været med ved *Pharsal* paa *Pompeis* Side, fordi *Cato* sagde, det var den Bedste eller var dog af to onde Ting den Mindste, men virksom Deel havde han ikke taget i Kampen, deels fordi han skyede *Pompeius*, som sin Faders Bane-Mand, og deels fordi Pennen naturligviis passede langt bedre i den "*Platoniske Republikaners*" Haand end Sværdet, saa det Udtog af *Polyb*, han sad og ilede med endnu Aftenen før Slaget ved *Pharsal*, har sikkert været mere værdt end hans Bedrifter Dagen efter, hvorom Historien ogsaa tier, uden forsaavidt Man hører, at da *Cæsar* stormede Leiren, listede han sig ud ad en Bag-Port og undslap til *Larissa*, hvorfra han strax skrev et kiønt Brev til *Cæsar*, som ikke blot tog ham til Naade, men behandlede ham som en forløren Søn, der trængde til at trøstes over sine Gienvordigheder. Desuagtet tjende *Brutus* ikke blot *Cassius* til Lokke-Mad og Skalke-Skjul under Forberedelserne, men blottede selv sin Dolk mod *Cæsar*, som, da han saae *Brutus* iblandt *Snig-Morderne*, tilhyllede sit Ansigt og lod sig taalmodig slagte ved *Pompeis* Billed-Støtte, hvilken hans Smigrere havde omstyrtet men han selv reist op igien**Plutarks Cæsar og Brutus. Appians Borger-Krig II. 111-18.* Dette er maaske her for megen Tale om et *Nidings-Værk*, der næsten udelukkende hører til *Roms* Historie, men paa en Tid, da *Cassius* har mange Brødre, vilde langt større Udskeielser være forsvarlige, naar de kunde tjene en sværmende Ungdom til Advarsel mod de gamle Ræve, der lokke dem til Udaad med glimrende Bobler, og male dem gierne, blandt Andet, en "*Brutus*" paa fri Haand, som det følgeværdigste Mønster i hele Verdens-Historien.

Forvirringen i Rom efter det oprørende Snig-Mord maatte være saameget større, som *Raadet*, med al sin Tilbøielighed til at erklære *Cæsar* for en Tyran, alle hans Anordninger for døde og magtesløse og hans Mordere for *Stæ35tens Frelser*, dog aabenbar selv, med Alt hvad der nu kaldtes Stat, var en *Skabning* af ham, der ei kunde tilintetgiøre hans Værk, uden selv at gaae til Grunde. Dette førde *Antonius* dem ogsaa virkelig til Gemyt, og da *Cæsar*, i den Agt at gjøre et stort Tog mod *Partherne* og vende tilbage gennem *Schythien* og *Germanien*, desaaarsag havde udnævnt alle dem der i fem Aar skulde beklæde de høieste Værdigheder, vidste *Antonius* ypperlig at kiøle "*Træ-Fædrenes*" Republikanisme, ved ganske tørt at forestille dem, det var en følgelig Sag, at alle Disse maatte nedlægge deres Embeder og opgive deres Udsigter, naar *Cæsars* Regiering skulde erklæres for ulovlig. Hermed afvæbnede han *Raadet*, som, efterat have bekræftet alle *Cæsars* Anordninger, ei kunde frikiende end sige ophøie men kun *benaade* hans Mordere, og hvordan *Antonius*, i sin Lig-Tale over *Cæsar*, ophidsede Almuen, ved at pege vexelviis paa hans Velgierninger og hans Saar, det skal Man helst læse hos *Shakspear*, hvis Fremstilling er saameget mere træffende, som den Romerske Veltalenhed hos Ingen af de Berømte var mere *theatralisk* end hos *Antonius***Appians Borger-Krig II. 119-48.* Følgen blev da at *Cæsars* Mordere maatte see til at redde sig med Flugten, og efterat have ravet til alle Sider, maatte Rom lade sig styre af *Antonius*, *Lepidus* og *Cæsars* udkaarede Søn *Octavius*, som aabnede deres Regiering med at gjøre *Cicero* og Alle, hvem de enten frygtede eller hadede, fredløse. Vel samlede *Cassius* og *Brutus* en talrig Krigs-Hær, hvormed de leverede *Antonius* og *Octavius* et Slag ved *Philippi* i Makedonien, men Ulykken var saa kiendelig over dem, at de først af Alt tabde Besindigheden og dræbde sig selv i Fortvivlelse, før der var anden Grund dertil end en ond Samvittighed**Plutarks Brutus og Antonius. Appians Borger-Krig III.* Hvad der gjorde *Cæsars* Lig-Begjæ636gelse overordenlig glimrende, var da ikke saameget, at hans Beundrere bygde et Tem pel til ham paa Torvet hvor Man brændte ham, som at hans Bane-Mænd maatte tjene ham til Gladiatoren og dræbde ei engang hinanden men sig selv.

Det maa til Slutning ei forties, at sin Forgudelse i *Almanakken* fortjende *Julius Cæsar*, ved at give hver Olympiade et ordenligt *Skud-Aar*; thi vel optog han denne Rettelse i Tids-Regningen efter *Ægypterne***Appians Borger-Krig II. 154.*, og vel kan det være et Spørgs-Maal, om *Almanakken* hører nærmest til Statens eller til Literaturens Historie; men vilde Romerne kun tilegnet sig alt det Gode, der var ældre i Verden end de, da vilde de derved gjort sig langt mere fortjente af Efter-Slægten, end ved alt det Nytt, de kunde paafinde, og *Almanak-Rettelsen* vilde i alt Fald høre til Stats-Historien, som Varselet for den *strænge Orden*, de Romerske Keisere unægtelig indførde i hele deres Verden, hvorved Opløsningen af de Borgerlige Selskaber vel ingenlunde blev glædelig, men blev dog, til uberegneligt Gavn og til alle Slægters Forundring, *taalelig*.